

Crisia

Vol. LV, Supliment nr. 1, 2025

INTERFERENȚE. TRECUT, PREZENT, VIITOR

Lucrările Sesiunii Internaționale de Comunicări Științifice
a Muzeului Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal
10-11 octombrie 2025

Coordonatori:

Gabriel Moisa • Sorin Șipoș

Colectiv redacțional:

**Gruia Fazecaș • Florina Ciure • Ioan Goman
Cornel Abrudan • Ioan Ciorba**

Editura Muzeului Țării Crișurilor
Oradea, 2026

MITOLOGIA COMUNIȘTILOR ROMÂNI ILUSTRATĂ ÎN LUCRĂRILE DE GRAFICĂ. STUDIU DE CAZ: COLECȚIA DE GRAFICĂ A MUZEULUI ȚĂRII CRIȘURILOR ORADEA – COMPLEX MUZEAL

Augustin ȚĂRĂU*

THE MYTHOLOGY OF ROMANIAN COMMUNISTS ILLUSTRATED IN GRAPHIC WORKS. CASE STUDY: THE ENGRAVING COLLECTION OF THE ȚĂRII CRIȘURILOR MUSEUM ORADEA – MUSEUM COMPLEX

ABSTRACT

In this study, we attempted to decipher the propaganda mechanism that generated the pantheon of communist heroes in interwar Romania, following the Soviet model, and the way in which this phenomenon was illustrated in post-war art subject to the ideology of the communist regime, established in Bucharest starting with March 6, 1945. In this sense, we selected several graphic works of art from our museum's collection, which we analysed and put in context with the historical realities of the moments taken from the "class struggle" of the communist minority, which was establishing itself as the leader of the Romanian proletariat, and we critically analysed them in relation to the forgeries publicly delivered by communist literature in the local society to legitimize the position of sole, total and absolute power of the communist party.

Keywords: communism, propaganda, false pantheon, false heroes, graphic art, socialist realism

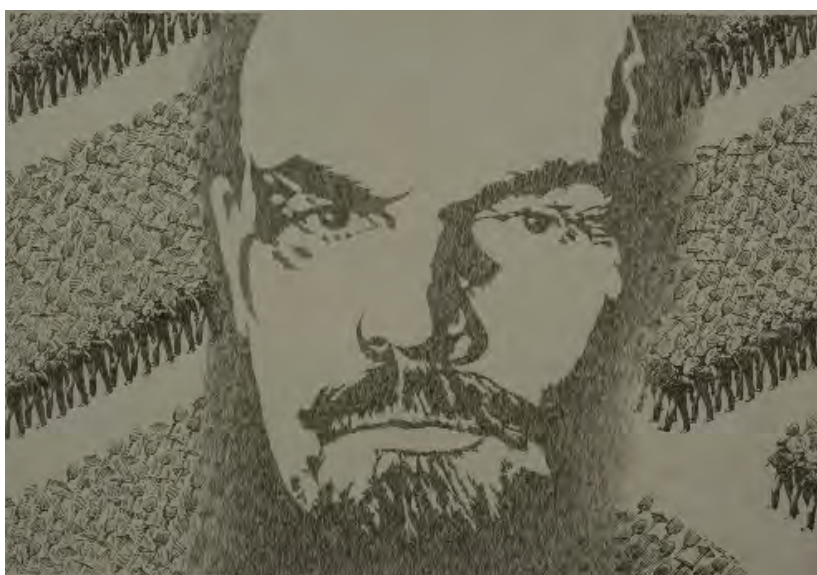

Fig. 1. GR.1678. Nuth Ioan – Centenarul Lenin (tuș pe hârtie 320/460 mm)

Ilegalitatea Partidului Comunist din România

Doctrina marxistă s-a dorit a fi o sinteză a tuturor ideilor și curentelor socialiste dezvoltate de societate de-a lungul istoriei și totodată piatra unghiulară menită să asigure eșafodajul construcțiilor teoretice țesute ulterior în jurul teoriei socialismului.

Dintr-o atare perspectivă, marxismul și-a revendicat o poziție privilegiată în raport cu alte sisteme de gândire politică, socotite „sterile”, ce urmăreau implementarea reformei sociale, întrucât preceptele sale nu se opreau doar la necesitatea obiectivă a schimbării formelor de guvernământ împământenite, ci vizau destrucțurarea întregului edificiu social de până atunci și reclădirea lui pe baza unor tipuri noi de relații și raporturi interumane¹.

* Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal; e-mail: gustav_arhive@yahoo.com.

Spre deosebire de situația grupărilor comuniste din alte state ale Europei Centrale și de Est, Partidul Comunist din România a fost lipsit de o bază umană solidă și coerentă. Nașterea și existența sa ulterioară poartă amprenta intereselor sovietice puse în practică prin intermediul unei pături subțiri de acoliți autohtoni, cu origini și poziții sociale diverse, în cea mai mare parte recrutați din rândurile minorităților naționale.

Ilegalitatea, în care mișcarea comunistă și-a desfășurat activitatea în deceniile interbelice, a împins puținii membri ai activului său către obscuritate și ineficiență în relațiile cu muncitorimea și către compromis în raporturile lor cu structurile Siguranței².

Teza Komintern-istă: România, stat imperialist

După Unirea din 1918, Lenin a acuzat România de imperialism. Preluându-i teza, Kominternul a susținut în toată perioada interbelică doctrina: „*România este un stat agresiv, avanpost al imperialismului la frontiera Uniunii Sovietice și care pregătește o agresiune armată împotriva statului sovietic*”.

La 1 mai 1919, guvernul român a primit două note ultimative. Cristian Racovsky (președintele Sovietului de Comisari ai Poporului din Ucraina) cerea guvernului român ca în 24 de ore să își retragă trupele din Bucovina, deoarece „*muncitorii și țăranii bucovineni, care au fost eliberați de sub jugul dinastiei de Habsburg au fost cu sila supuși unui jug nou, nicidecum mai bun – al moșierilor români și ai dinastiei române de Hohenzollern*”. Se afirma că „*guvernul de muncitori și țărani ai Ucrainei a luat hotărârea fermă de a apăra cu toate mijloacele, dreptul de autodeterminare națională al muncitorilor și țăranilor din Bucovina*”. În a doua notă, Gheorghe Cicerin, Comisarul Poporului pentru Afaceri Externe al Rusiei Sovietice, cerea României „*să evacueze **Basarabia** de trupele de ocupație*”.

Și unirea Transilvaniei cu România era contestată de Komintern, provincia fiind considerată „*ocupată și anexată de burghezia română*”. Interogați în legătură cu atitudinea socialiștilor Ioan Fluieraș și Iosif Jumanca, Al. Dobrogeanu-Gherea (Katz) și David Fabian răspund: „*Tovarășii conducători din Transilvania au plecat de la punctul de vedere că ceea ce în fapt era ocuparea și anexarea Transilvaniei din partea burgheziei României ar fi fost o «eliberare a acesteia de sub jugul străin»*”³.

Cine sunt partizanii?

București, 4 martie 1931 – Declarație dată în fața organelor de anchetă ale Siguranței de activistul comunist basarabean, Dumitru Chelerman, în care relatează cum a fost recrutat de către un agent sovietic și a fost apoi instruit în acțiuni de spionaj și sabotaj într-o școală specială de la Odesa.

A participat la organizarea răscoalei antiromânești de la Tatar-Bunar, la aruncarea în aer a unui pod din comuna Komrat, a pătruns în structurile comuniste de conducere de la Chișinău, Cernăuți, Iași și București, dezvăluind toate schimbările intervenite în compoziția acestor structuri de-a lungul timpului și totodată acțiunile revoluționare puse la cale de agenți în regiunile lor de acțiune⁴.

Cine sunt partizanii și ilegaliștii?

Oradea-Cluj, 13 decembrie 1923 – Știre în legătură cu arestarea, după trei ani de urmărire, și expulzarea în Ungaria a secretarului Partidului Comunist din Transilvania, Berger Aladár, pe când se afla la Oradea cu misiunea de a organiza aici un centru de propagandă antiromânească, de unde a fost dus la Inspectoratul de Siguranță din Cluj, aici fiind decisă expulzarea lui, însă pe drumul către Oradea a sărit din tren, fiind în cele din urmă prins și condus la frontieră.

Cluj-Oradea, 30 septembrie 1928 – Cronica debaterilor desfășurate în procesul organizației comuniste din Oradea, judecat de Consiliul de Război al Corpului VI Armată, ședință în care procurorul a identificat substituirea unei martore cu o femeie adusă din Ungaria și a cerut arestarea acesteia, după care a fost demontată diversiunea prin care inculpata Haia Lifșit a încercat să introducă în cauză studențimea sărmană, iar la urmă a dovedit falsitatea afirmațiilor inculpatului Viktor Aradi, care susținea că declarațiile din rechizitoriu i-au fost smulse prin tortură.

¹ Dimitrie Gusti, *Comunism, socialism, anarhism, sindicalism și bolșevism, Clasificarea sistemelor privitoare la societatea viitoare*, Editura Științifică, București, 1993, p. 35.

² Alex Mihai Stoenescu, *Cum a fost inventat Vasile Roaită*, în „*Historia*”, din 15 decembrie 2013.

³ *Complotul Kominternului*, în „*Jurnalul Național*”, din 7 octombrie 2004.

⁴ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.), fond *Penal*, dos. 000148 (40005), vol. 127, Luca Vasile, f. 33-65.

Fig. 2. GR.535. Marcel Chirnoagă – Partizani (acvantinta 320/225 mm)

Fig. 3. GR.559. Guttman Hary – Partizan (litografie 450/350 mm)

Fig. 4. GR.2363. Fred Micos – Coloană de partizani (acvaforte 500/400 mm)

Partizantul Filimon Sârbu

Condamnat la moarte și executat la Jilava în 19 iulie 1941, Filimon Sârbu trece drept primul comunist mort după intrarea României în războiul cu Uniunea Sovietică. Săracă în eroi, istoria Partidului Comunist din România și-a însușit finalul tragic al tânărului de 24 de ani, așezându-l, alături de Vasile Roaită, Ilie Pintilie, Donca Simo, Olga Bancic, în galeria „martirilor pentru cauza clasei muncitoare”. Fabricarea „mitului” Filimon Sârbu a început chiar din 1945: „Filimon Sârbu, primul patriot român, asasinat de gloanțele românești, întruchipează astfel lupta poporului român, năzuințele sale și dușmănia împotriva cotropitorilor nemți”.

La ora 9:30, cinci tineri în frunte cu Filimon Sârbu s-au întâlnit pe plaja Modern din Mamaia. La această ședință conspirativă, scria șeful Biroului Siguranței din Constanța în adresa către Curtea Marțială de pe lângă Corpul II Armată, Filimon Sârbu a căutat să determine pe ceilalți participanți ca în caz de bombardament să facă semnalizări prin întreruperea și reaprirea curentului de la uzina electrică⁵.

I.C. Frimu, primul martir

Pe 13/26 decembrie 1918, a avut loc o mare manifestație socialistă a muncitorilor din București, organizatori ai acesteia fiind agentul bolșevic Cristian Racovski, tipograful Iancu Luchwig și Sami Steinberg, cizmarul Marcus Iancu, corectorul Marcel Blumenfeld, Ilie Moscovici, I.C. Frimu, Gheorghe Cristescu, D. Pop și alții.

Ion Costache Frimu (n. 4/16 oct. 1871, Bârzești, jud. Vaslui - d. 19 feb. 1919, Văcărești) militant socialist și fruntaș al *Partidului Social-Democrat*, a murit în urma bătăilor suferite în închisoare, ca urmare a participării sale la *manifestațiile muncitorilor tipografi din decembrie 1918*⁶.

București, 9/22 februarie 1919 – Necrolog închinat trecerii la cele veșnice a fruntașului I.C. Frimu, care, deși bolnav de tifos, a participat la încăierările dintre muncitori și forțele de ordine la Clubul Socialist din capitală: „Epidemia, care a secerat mii de vieți, l'a luat și pe dânsul din rândurile noastre și zadarnic ar fi să mai aducem cuiva învinuire”⁷.

Fig. 5. GR.568. Iulian Olariu – Execuție în zori
(linogravură 480/420 mm)

Fig. 6. GR.547. Bardocz Ludovic – 1921
(litografie 470/260 mm)

⁵ *Filimon Sârbu, în Eroii și martiri ai luptei pentru bună starea poporului român*, Editura Apărării Patriotice, București, 1945, p. 37.

⁶ <https://www.unitischimbam.ro/ion-c-frimu-1871-1919/>

⁷ *Înmormântarea lui Frimu*, în *Dimineața*, nr. 4611, din 11 februarie 1919, București, p. 1.

Fig. 7. GR.2324. Cizek Olga – I.C. Frimu (gravură în lemn 500/1000 mm)

Fig. 8. GR.525. Natalia Matei Teodorescu – Greviștii (xilografură în culori 460/695 mm)

Grevele din Valea Jiului

Sibiu-Petroșani, 21 ianuarie/4 februarie 1919 – Comunicat al Consiliului Dirigent al Transilvaniei cu privire la insurecția armată declanșată, sub pretextul grevei, de muncitorii mineri maghiari împotriva detașamentelor militare române staționate la Lupeni și Vulcan, fiind nevoie de intervenția ministrului social-democrat al Muncii, Ion Flueraș, pentru a-i lămurii pe ceilalți lucrători asupra provocărilor iredentiste.

„În noaptea de 20 spre 21 ianuarie, st. n., cinci până la șapte sute de muncitori din Vulcan și Lupeni, înarmați cu puști, mitraliere, bombe de mână și bombe de dinamită, au atacat trupele românești.

Grație prevederii și prezenței de spirit a comandantului armatei, numărul victimelor este neînsemnat. După o ciocnire de câteva ore, muncitorii s’au predat și au fost dezarmați. Conducătorii mișcării au fost dați pe mâna Curții marțiale”⁸.

Sibiu, 23 martie 1919 – Rezumatul conferinței minerilor, desfășurată la Centrala social-democrată din Sibiu, unde fruntașul Iosf Jumanca a făcut apel la unitatea muncitorească, grav afectată de refuzul muncitorilor de etnie maghiară de a recunoaște unirea Transilvaniei cu România și implicit să solicite dezafilierea sindicatelor miniere dela Centrala din Budapesta și aderarea la cea din Sibiu, unii dintre delegații etnicilor maghiari, înțelegând percepțiile internaționalismului proletar, spunând că nu-i afectează apartenența Transilvaniei, ci doar ca statul român să le asigure aceleași mijloace de trai pe care le asigura statul maghiar, iar alții abținându-se să voteze rezoluția finală a conferinței.

„*Tovarășul Dumitru Gânju*: Arată necesitatea organizației și spune că muncitorii trebuie să fie uniți, căci altfel ușor se poate întâmpla ca muncitorii maghiari să fie înlocuiți de români, cari sunt mai modești în pretenții și lucrează mai ieftin și știți că capitalul nu cunoaște națiune, numai putere de muncă ieftină”⁹.

Valea Jiului, 1921

Iscroni-Petroșani (Valea Jiului), 7-8 mai 1921 – Cronica acțiunii desfășurate de organele Siguranței din Petroșani pentru destrucțurarea unei organizații iredentiste și comuniste din Valea Jiului, condusă de groful Maderspach Viktor din Iscroni, care urmărea provocarea unor acțiuni teroriste armate în regiune care să determine intervenția forțelor românești de ordine și, ca urmare, subminarea statutului politico-teritorial al Transilvaniei, pe această cale. (*Graiul muncitorimei*, nr. 5, din 15 mai 1921, Petroșani).

„Condamnați în absență: locotenent Terstyánsky la moarte; Agostonyi Varga Andrei, Micola Zoltán, Marvay Pál Ibrányi, Szabó József, Barna Gábor, dr. Fogarási, Rádnoffay, Szöllösi, Mészáros, Köver Lajos,

⁸ *Dimineața*, nr. 4590, din 21 ianuarie 1919, București, p. 1.

⁹ *Adevărul*, nr. 12, din 24 martie/6 aprilie 1919, Sibiu, p. 3-4.

Neogrădy Gyula, Péter Béla, Farkasné, Fuchs, Kovács János, Buchler Lajos, Seitler, Gros Pál, Szaploneczai și Reiber Beni la muncă silnică pe viață. Dintre cei prezenți au fost condamnați: Tamás Bandi la 15 ani de muncă silnică, Sándor Imre la 6 ani, Zacher Béla, Soltész László, dr. Imecs, dr. Csernák Harsanyi la 5 ani; Kovács János sublocotenent la 8 ani muncă silnică. Ceilalți au fost achitați”¹⁰.

Fig. 9. GR.555. Vasile Dobrian – Greva
(linogravură 532/415 mm)

Fig. 10. GR.2366. Wanda Mihuleac – Pentru o lume mai demnă de noi
(gravură în lemn 1500/850 mm)

Valea Jiului, 1929

Lupeni (județul Hunedoara), 6 august 1929 – Corespondență de presă în legătură cu conflictul de muncă inițiat de sindicatul independent împotriva patronatului liberal al minelor din Lupeni, dispută dezvoltată apoi de sindicatul unitar, care a și declanșat greva, acțiune la care s-au angrenat 3.000 de muncitori, aceștia pătrunzând în incinta uzinei electrice a complexului minier și decuplând alimentarea cu energie a galeriilor, care riscau să fie inundate, măsură care a determinat autoritățile să mobilizeze efective militare în oraș pentru zădărnicierea grevei, iar soldații au deschis foc de armă asupra greviștilor.

„Greviștii s-au dus apoi la uzina electrică, somând pe șeful uzinei, anume Radu, să înceteze lucrul. Acesta, refuzând – știa că prin nefuncționarea uzinei s-ar periclita viețile lucrătorilor din mine, care vor fi la rândul lor distruse, pompele de apă și ventilatoarele neavând cum activa – a fost grav maltratat. Domnul Radu a primit câteva lovituri de cuțit și, în stare disperată, a fost transportat la spital. Sunt puține speranțe că va scăpa cu viață”.

¹⁰ *Gazeta Aradului*, nr. 88, din 13 octombrie 1921, Arad, p. 2.

Fig. 11. GR.548. Bardocz Ludovic – Lupeni 1929
(litografie 350/260 mm)

Fig. 12. GR.567. Iulian Olariu – Pregătirea grevei
(linogravură 455/425 mm)

Atelierele C.F.R. Grivița, 1933

București, 17 februarie 1933 – Cronica evenimentelor ocazionate de greva muncitorilor de la Atelierele „Grivița” C.F.R. din București, desfășurate în cursul zilei și nopții de 16 februarie 1933, intervenția forțelor jandarmeriei și ale armatei, riposta lucrătorilor cu obiecte contondente și focuri de armă și victimele rezultate în urma încăierărilor petrecute.

Fig. 13. GR.519. Deak Francisc – În curtea Atelierele C.F.R. (linogravură 434/864 mm)

„Cei patru mii de lucrători, care au declarat ieri dimineață grevă, au stat baricadați în ateliere și în curtea atelierelor Grivița mai bine de 24 de ore. Pe la orele 2 după-amiază, au început să sosească familiile celor baricadați, ca să le aducă de mâncare, dar jandarmii n-au permis intrarea nimănui. După relațiile autorităților, cei care voiau să intre înăuntru, au început să huiduiească pe jandarmi și să arunce cu pietre și cu drugi de fier. S-au tras chiar și câteva focuri de revolver asupra armatei, fiind răniți un sergent de jandarmi și un maior. Atunci autoritățile au răspuns cu o salvă de mitralieră trasă în aer”.

„Totuși, situația a rămas neschimbată în tot cursul după-amiezii. De o parte se afla mulțimea greviștilor, iar de altă parte, în stradă, echipele de schimb, familiile celor închiși și numeroși curioși. Pe la orele 7, autoritățile au dat ordin să se evacueze strada. Atunci s-a născut o nouă încăierare. S-a tras o salvă în aer și mulțimea s-a risipit îngrozită. Până la orele 8, piața din fața atelierelor a fost complet evacuată. Aceasta nu s-a făcut însă fără vărsare de sânge. Autoritățile spun că s-au tras focuri de revolver și din rândurile muncitorilor. Oricum ar fi, au fost mai mulți răniți care s-au pansat pe la farmacii sau pe la spitale.

Fig. 14. GR.575. Traian Văsâi – Fraternizarea cu greviștii (litografie 410/430 mm)

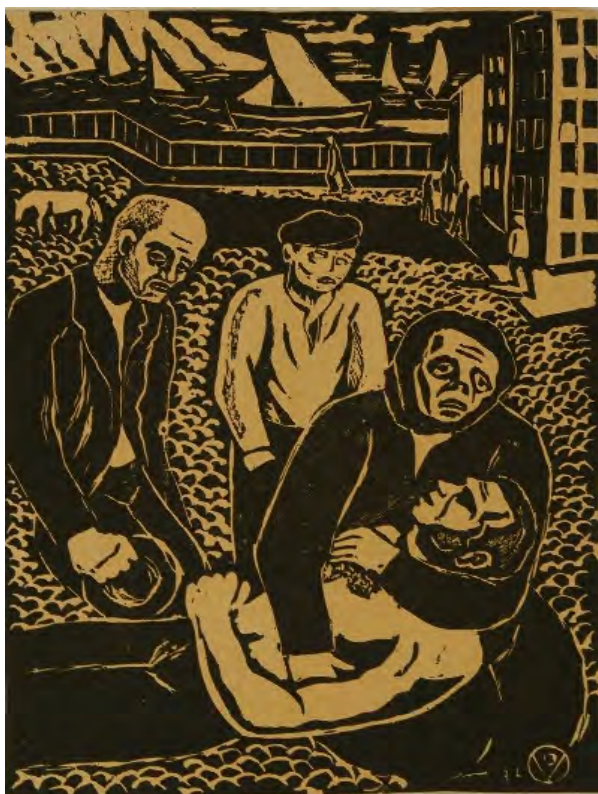

Fig. 15. GR.1353. Vasile Dobrian – Moartea grevistului (linogravură 240/170 mm)

Fig. 16. GR.546. Bardocz Ludovic – Grivița (litografie 480/215 mm)

La orele 8, atelierele au fost trecute în stăpânirea armatei. Unii dintre capii autorităților au fost de părere ca atelierele să fie evacuate în cursul nopții, alții spuneau însă să se aștepte până dimineața. La orele 9 și jumătate a sosit domnul colonel Gabriel Marinescu, prefectul poliției. Domnia sa a fost înconjurat de

echipa de schimb, ce se adunase iarăși în stradă. Numai păzit de jandarmi și agenți cu arma în mână, a reușit să se urce din nou în mașină și să se întoarcă la prefectură. Incidentele au continuat în tot cursul nopții”.

„În fine, după o ultimă somație, s-a tras primul foc de arme. Au căzut mai mult răniți și un mort. Autoritățile spun că și lucrătorii au făcut uz de arme, trăgând cu revolvere asupra armatei. Domnul colonel Hotineanu, comisar regal, ar fi scăpat ca prin minune, având mantaua perforată de un glonț. La scurt timp s-a tras și a doua salvă, care a doborât și alți câțiva muncitori. Canonada aceasta a durat mai bine de un sfert de oră, după care trupele s-au putut apropia de porți, deschizându-le și pătrunzând în curtea atelierelor.

Pe la orele 7 și jumătate, aproape toți greviștii s-au predat. Predarea s-a făcut în halele atelierelor. Greviștii erau trecuți prin rândurile soldaților, scoși afară în stradă, urcați în numeroasele autobuse, cu care fuseseră aduse trupele, și transportați la prefectura poliției. Aici se va cerceta în primul rând cine este cel care l-a împușcat pe gardianul public Chriță Ion.

O nouă știre, din sursă oficială C.F.R., arată că numărul lucrătorilor morți este de patru, iar al răniților de 12. Toți răniții au fost transportați și internați la spitalul Witing.

Dintre cei 12 răniți, Pop Dumitru se află în agonie, iar Olteanu Gheorghe este în stare extrem de gravă, având o plagă în abdomen.

La ora 10, armata a pus completă stăpânire pe ateliere. Afară de cei 12 răniți internați la spitalul Witing, mai sunt alți 12 răniți la spitalul Filantropia”.

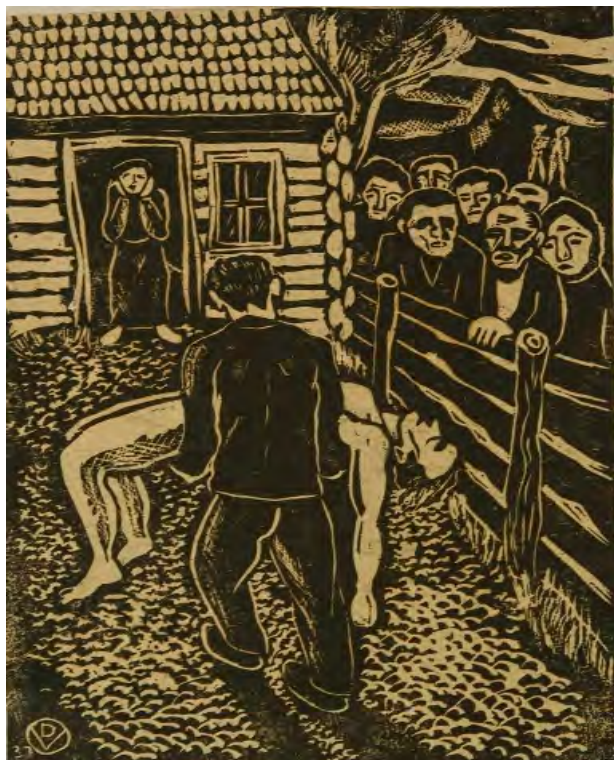

Fig. 17. GR.1354. Vasile Dobrian – Moartea grevistului
(linogravură 230/162 mm)

Fig. 18. GR.5139. Mariana Popa – Grivița 1933
(linogravură 1000/700 mm)

Cazul eroului U.T.C. Vasile Roaită

Răniții internați la diverse spitale

1. „Mitică Vasilescu, 23 ani, tinichigiu, str. colonel M. Ghica 205, piciorul stâng;
2. Enache Trandafir, 26 ani, mecanic, str. Gheorghe D. Filip 7, piciorul drept;
3. Bâznea Nicolae, 17 ani, str. Mureș 41, coapsa stângă;
4. Constantin Codreanu, 50 ani, nichelator, str. Lainici 52, brațul și antebrațul drept;
5. Fătu Pavel, 37 ani, ajustor, prelungirea Giulești 82, coapsa dreaptă;
6. *Roaită Vasile, 19 ani, practicant, str. colonel Iacobini 7, piciorul stâng;*
7. Jianu D. Dumitru, 33 ani, hamal, piața Matache Măcelaru, gamba stângă;
8. Tarală Mihail, 30 ani, monteur, str. Mitică Rădulescu 25, gamba stângă;
9. Dup Ioan, 17 ani, monteur, str. Virgil Pleșoianu 2, rănit la cap;
10. Olteanu Gh. Dumitru, 31 ani, hamal, str. Prunari 16, rănit în abdomen;
11. Popescu Gheorghe, 26 ani, fierar, București triaj, ambele coapse;

12. Stancu Ion, 26 ani, lăcătuș, str. Siret mâna stângă;

13. Bontea Octavian, rănit la brațul drept”.

Vasile Roaită a fost unul dintre simbolurile propagandei comuniste din România. Un tânăr muncitor de 19 ani, la Atelierele C.F.R. Grivița, transformat de Gheorghiu-Dej, în zorii comunismului românesc, într-un adevărat erou național.

Comuniștii i-au ticluit o poveste epică, demnă de un scenariu de film dramatic. Tânărul Roaită a murit trăgând sirena pentru a chema muncitorii la luptă. Ba chiar, spuneau poveștile comuniste, muncitorul a murit cu mâna încleștată pe sirena, ca un simbol al luptei continue pentru drepturi împotriva burgheziei asupritoare.

Motivul care l-au împins pe Ceaușescu să-l scoată pe Roaită din mitologia comunistă au fost un zvon despre care se spune că ar fi susținut de documente de arhivă. Mai precis, acela că Vasile Roaită nu numai că nu a tras nicio sirena, în mod eroic, dar ar fi fost chiar om al Siguranței. Cel care a făcut, cu adevărat, acest lucru a fost un alt tânăr muncitor. Se numea Constantin Negrea și avea la aceea dată 21 de ani¹¹.

Închisorile politice

În anul 2010, timișoreanul Kornis Géza mărturisea că n-a fost comunist, dar că fost arestat în anul 1939 pentru apartenența sa la „mișcarea antifascistă”, la care aderase ca ripostă la politica antisemită adoptată de guvernele burgheze.

El povestește că pe timpul instrumentării dosarului său, organele polițienești din Timișoara l-au maltratât pentru a-l determina să-și recunoască implicarea în activități comuniste și pentru a obține informații legate de organizațiile în care ar fi activat.

„Am fost arestat, închis la poliție și schingiuit. M-au legat cu capul în jos și am fost bătut în tălpi până s-au umflat. Mă puneau apoi cu picioarele în apă rece, iar în ziua următoare relau bătaia și chinul. Am fost amenințat cu revolverul, pentru a mă constrânge să recunosc o activitate ilegală și să-i denunț pe cei cu care aveam legături”¹².

Fig. 19. GR.574. Traian Văsâi – Interogatoriul
(litografie 390/220 mm)

Fig. 20. GR.1151. Leon Alex – Procurorul
(litografie pe hârtie 285/210 mm)

¹¹ Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Adevăratul Vasile Roaită. Care este povestea reală a „eroului comunist” mort cu mâna pe sirena în 1933*, în „Adevărul”, din 21 aprilie 2023.

¹² Ștefan Both, *A murit Géza Kornis, unul dintre ultimii supraviețuitori ai Holocaustului din Transnistria sub regimul Antonescian*, în „Adevărul”, din 29 septembrie 2019.

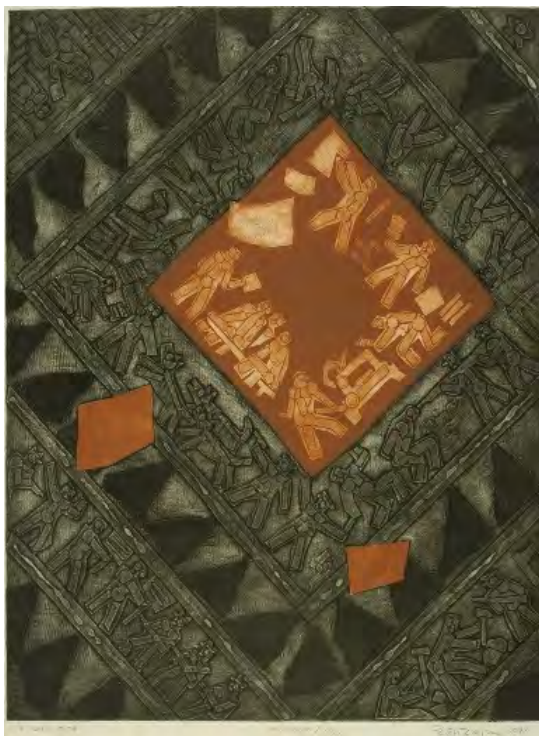

Fig. 22. GR.6730. Feszt László – În ilegalitate

Fig. 21. GR.2348. Kopacz Maria – Interogatoriul
(acvatinta 490/520 mm)

Spre deosebire de criticile și denunțurile formulate, pe cale petiționară sau prin presa ilegală, de către fruntașii comuniști la adresa regimului penitenciar „inuman” întreținut de către guvernele burgheze, tânărul ilegalist hunedorean Matei Gall (*Gáll Matyás*) oferă însă referințe pozitive.

Nici el nu aparținea lumii proletare, părinții îi erau prosperi oameni de afaceri în Deva, membri onorabili ai comunității mozaice neologe din oraș, care s-au îngrijit să-i asigure o educație bună, însă spiritul de frondă îndreptat împotriva planurilor părintești l-a apropiat de mișcarea comunistă, pe care a cunoscut-o în colonia muncitorilor textiliști din Lugoj, orașul în care-l instalaseră părinții spre a învăța o meserie și totodată pentru a-l îndepărta de focarul marxist hunedorean.

În septembrie 1940 Matei Gall a intrat vizorul Siguranței, în contextul unei anunțate vizite a regelui Mihai la Deva, când organele de ordine i-au verificat pe toți suspecții bănuiei de afinități comuniste, le-au percheziționat domiciliile și i-au invitat la sediul Poliției pentru declarații.

„Inițial, m-au ținut doar o noapte la sediul Poliției legionare, care tocmai se organiza. Au făcut o percheziție la mine acasă și mi-au dat drumul. Nu m-au brutalizat..

În noiembrie 1940 însă, ne-au arestat pe toți cei care am avut legături cu Grün: pe mine, pe o unguroaică la care stătea și pe un avocat din Deva. Ne-au dus la Siguranța din Timișoara, ne instrumentaseră dosarul. Nici aici nu au fost violenți”¹³.

Internat în temnița de la Caransebeș, cu o condamnare de trei ani, aici a dat față cu „legende” comunismului românesc, precum Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Chivu Stoica, Avram Goldenberg (*A.G. Vaida*) etc., dar și cu tânărul Nicolae Ceaușescu, cu toții organizați într-o structură comunistă penitenciară, întocmită după o ierarhie și o disciplină internă foarte stricte.

„Dej, unul dintre puținii care umbla în haine vărgate, era perceput drept lider. Mi-a făcut atunci impresie de om moderat și inteligent nativ. Bodnăraș avea un regim special, privilegiat, lucra la birourile închisorii”.

„Aveam și o bibliotecă de vreo 3.000 de volume, cumpărate de familiile deținuților la indicația partidului. Aveam și ateliere, unde se făceau diverse obiecte care erau vândute afară. Banii îi gestiona partidul, care dădeau fiecăruia, în afară de masa primită de la pușcărie, ceva pâine, mămăligă, slănină sau brânză în plus.

Dacă primeai pachet de acasă, rețineai doar o parte, restul mergea la comun. Aveam un bucătar, deținut comunist, care lucra doar pentru noi.

Opțional, puteai să muncești la construcția unui aeroport militar. Eu am vrut, ieșeam la aer, primeam mai multă mâncare pe chestia asta, dar tot trebuia să o împart cu ceilalți.

¹³ Vladimir Tismăneanu, *Înfrângerea unui idealist: Matei Gall și secta comunistă*, 31 mai 2009.

Fig. 23. GR.566. Matyas Iosif – Ilustrație la poemul „Lumina Doftanei” (linogravură 440/278 mm)

Fig. 24. GR.536. Marcel Chirnoagă – Greva foamei (acvainta 320/216 mm)

Gardienii erau de treabă, nici nu ridicau tonul la noi. Zilnic primeam trei exemplare din ziarul Universul, care circulau. În anii '30, directorul Dumitrescu de la Caransebeș a ajuns șef peste toate pușcăriile, se împrietenise cu Dej. Era înțeles cu Dej ca, în eventualitatea în care voiau să ne ia nemții, să ne ajute să evadăm și să ne ascundă în Apuseni. Croitorii, zugravii și dulgherii noștri îi lucrau pe gratis”¹⁴.

Fig. 25. GR.1800. Nistor Coita – Evocare (gravură în metal 565/745 mm)

¹⁴ *Ibidem*.

Fig. 26. GR.591. Vasile Pinteă – Eliberarea
(xilografură 500/330 mm)

Fig. 27. GR.2381. Mariana Popa – Doftana
(linografură 400/700 mm)

Lagărul Vapniarka (Transnistria)

Ultimul director al lagărului de la Vapniarka, al patrilea, pe care l-a cunoscut deținutul comunist Matei Gall înainte de a fi transferat în temnița de la Râbnița, a fost maiorul de jandarmi Sabin Matora. Numit director în luna mai 1943, el s-a îngrijit ca deținuților să li se îmbunătățească traiul, le-a permis să-și organizeze viața religioasă și activitățile culturale și le-a impus gardienilor să se poarte omenește cu ei.

În noiembrie 1943, când s-a ordonat evacuarea deținuților spre est și predarea lor în mâinile autoritățile germane, Matora a încălcat cu bună știință dispoziția și i-a transferat cu trenul înspre sud, în lagărul de la Grăsulovo (azi Velika Mikhailivka), unde el va funcționa pe mai departe ca director.

Și aici s-a purtat bine cu internații, le-a îngăduit să-și organizeze o cantină, să cultive grădina din afara lagărului, să-și procure hrană suplimentară din localitate, să primească pachete și ajutoare bănești de la rude și de la organizațiile umanitare.

„Matora e un Schindler român – apreciază fostul deținut Matei Gall – În timp ce la Râbnița, unde ajusesem eu, a fost un masacru, la Vapniarka Matora i-a salvat pe oameni. Când au venit kalmucii din Waffen SS să-i omoare, el le-a zis să revină într-o oră. În timpul ăsta i-a scos din lagăr pe cei 600 de oameni care mai erau acolo și i-a trecut peste Nistru. I-a salvat de la moarte sigură”¹⁵.

Fig. 28. GR.590. Mircea Bălău – Revoluția
victorioasă (linografură 230/200 mm)

¹⁵ Ibidem.

Concluzii

După 1945, penuria de figuri marcante, dublată implicit și de sărăcia evenimentelor majore menite să marcheze vocația revoluționară a mișcării comuniste, a determinat conducerea partidului să porceadă la elaborarea unor serii de lucrări monografice al căror conținut trebuia să creeze în conștiința generală imaginea epopeică a parcursului istoric străbătut de comuniști până la preluarea puterii în stat.

Istoriografia astfel alcătuită va fi împânzită cu sedii provizorii, case conspirative, tainite, ascunzători și tipografii ilegale în jurul cărora mișună o lume subterană, populată cu activiști de profesie ce se bucură de sprijinul unei pleiade de rude, sponsori, gazde, dactilografe, șoferi, curieri și simpli simpatizanți ai mișcării

Martirilor comuniști le va fi rezervat un loc privilegiat în pateonul propriu al mișcării, li se vor confecciona biografii noi, elogioase, dar mistificate după tiparul deja consacrat în literatura sovietică. Alături de ei vor fi plasații eroii în viață, întotdeauna selectați din suprastructura de moment a partidului, cei care, prin pilda sacrificiilor asumate sub regimurile anterioare, trebuiau să servească drept modele de conduită morală întregii societăți și în special tinerelor generații.

Ocultarea intenționată a realităților istorice, după 1945, a stârnit un efect mimetic în sânul masei de simpatizanți ai mișcării ale cărei rânduri creșteau de la o zi la alta. Fiecare individ, care de-a lungul existenței sale avuse, în vreun fel sau altul, o cât de mică tangență cu subterana comunistă, era acum tentat să-și fabrice propria legendă revoluționară, mânat de dorința de a ocupa o poziție mai bună în cadrul noii ierarhii postbelice. Fenomenul a condus în cele din urmă la explozia numărului de ilegaliști „recunoscuți” post-factum¹⁶.

¹⁶ Alex Mihai Stoenescu, *Cum a fost inventat Vasile Roaită*, în „Historia”, din 15 decembrie 2013.